

No: 77 – Mahreç İşareti

KÜTAHYA ÇİNİSİ

Tescil Ettiren

**KÜTAHYA ÇİNİCİLER, FOTOĞRAFÇILAR VE EL SANATLARI
ESNAF ODASI**

Bu coğrafi işaret, 25.04.2005 tarih ve 25796 sayılı Resmi Gazetede ilan edilmiştir. 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname' nin 12 nci maddesi gereğince 25.04.2005 tarihinden geçerli olmak üzere tescil edilmiştir.

Değişiklik İlanı:

15.02.2019 tarih ve 47 sayılı Bülten

Tescil No	: 77
Başvuru No	: C2004/006
Başvuru Tarihi	: 18.05.2004
Coğrafi İşaretin Adı	: Kütahya Çinisi
Ürün Adı	: Çini
Coğrafi İşaretin Türü	: Mahreç işareti
Tescil Ettiren	: Kütahya Çiniciler, Fotoğrafçılar ve El Sanatları Esnaf Odası
Tescil Ettirenin Adresi	: Cumhuriyet Mah. Haymana Cad. Esnaf Sok. Metem Tesisleri Kat:2 KÜTAHYA
Coğrafi Sınırı	: Kütahya ili, il sınırları
Kullanım Biçimi	: Coğrafi işaret markalama şeklinde kullanılacaktır. Coğrafi işaret baskı mühür veya kakma mühür şekline getirilecek kaybolmamasını teminen bisküvi veya diğer şekillenme aşamasında nemli çamura tatbik edilerek sırrın altında kalması sağlanacaktır. Coğrafi işaret üretici firma adı veya markası ile birlikte kullanılacaktır.

Ürünün Tanımı: Çini, kil, kaolin, kuvars, feldspat, kalker gibi inorganik maddelerin uygun oranlardaki karışımlarının öğütülmesi, susuzlandırılması, şekillendirilmesi ve uygun sıcaklıkta pişirilmesi ile elde edilen beyaz renkteki çini yarı mamulün dekorlandıktan sonra saydam veya renkli sır ile kaplanıp ikinci defa pişirilmesinden sonra elde edilen üründür. Çini sırrı, çini bünyenin yüzeyine kaplanan renkli, saydam, parlak veya donuk (mat), genellikle kuvars, feldspat, kalker, bor, kurşun gibi inorganik maddelerin uygun oranlarda karışımından oluşan, çeşitli pigment, renk veren oksit, veya spinellerle renklendirilebilen, sır altı renklendirme ve dekorlama teknikleri ile uygulanabilen, uygun sıcaklıkta pişirilen camsı tabakadır.

Ürünün Teknik Ayırt Edici Özellikleri (fiziksel ve Kimyasal) :

Masse	: Kuvars, kaolen, kil, feldspat, kalker
Desen renkleri	: Kırmızı, yeşil, turkuaz, kobalt mavi, sarı, mor
Astar	: Kuvars, frit, kil
Sır	: Bor-kurşun, kuvars, renksiz, şeffaf
Çini Ürün Gözenek	
Büyüklüğü	: Min. %0,15 mm
Masse Rengi	: Beyaz
Astar Rengi	: Beyaz
Desen Uygulama Tekniği	: Sır altı tekniği
Tek Çini Boyut	: 10x10, 10x20, 20x20, 25x25, 20x25
Kırılma Mukavemeti	: >12 N/mm ² (TS EN 159/Mart 1997)
Kurşun Çözünürlüğü	:20-30 mg/dm ² (ASTMC 895-87)
Masse Su Emme Değeri	: %20-25
Masse (bisküvi) Prozite	: %30-35
Yoğunluk	: 1,6-1,7 gr/cm ³

Bünyesinde (sır içinde) kurşun ihtiva eden çini eşyalar sofraya eşyası olarak kullanılamaz. Ancak dekoratif ve süs eşyası olarak kullanılabilirler.

ÜRETİM ALANI: Kütahya ili Kuzeyinde Bursa, Bilecik, Doğusunda Eskişehir, Afyon, Batısında Manisa, Balıkesir ile Güneyinde Uşak illeri ile çevrilidir.

İl sınırları içerisinde Merkez ilçe 2) Aslanapa 3) Altıntaş 4) Dumlupınar 5) Hisarcık 6) Çavdarhisar 7) Domaniç 8) Emet 9) Gediz 10) Şağhane 11) Pazarlar 12) Simav 13) Tavşanlı olmak üzere 13 ilçe bulunmaktadır. Kullanılacak olan Coğrafi işaret genel olarak tarif edilen bu sınırlar içerisinde ve Kütahya merkez ve tüm yerleşim yerlerinde üretim yapılacak olan üreticiler tarafından kullanılacaktır.

ÜRETİM METODU: Çini, duvar karosu veya hediyelik eşya (tabak, vazo, biblo...) şeklinde olabilir. Çini mamule göre üretim tekniğinde şekillendirme yöntemi farklılık gösterir. Karo şeklindeki çiniler kuru presleme yöntemiyle üretilir. Tabak formundaki çiniler tomada alçı üzerine sıvama tekniği ile şekillendirilir, dik formulu çiniler ise ya alçı kalıplara döküm yöntemi ya da tomada el ile şekillendirilerek üretilirler. Çini üretiminde ilk aşama çamur hazırlamadır. Şekillendirme yöntemine göre çamur hazırlama aşağıdaki şekillerde gerçekleştirilir.

- 1) Kuru presleme için Çamur Hazırlama: Kuru presleme ile şekillendirilecek karolar için uygulanan hazırlama yöntemidir. Hammaddelerin uygun oranlarda karıştırılması ve sululu olarak öğütülmesi ile elde edilen çini çamuru, spray drayer'da kurutulularak granül hale getirilir. Hazırlanan granülün nem oranı %4 - %7 arasındadır.

- 2) Alçı Kalıba Döküm İçin Çamur Hazırlama: Hammaddeler uygun oranlarda karıştırılır, elektrolit ilavesi ile sulu olarak bilyalı değirmenlerde öğütülür. Elde edilen %60-70 kuru madde oranına sahip olan çamur döküm çamuru olarak kullanılır.
- 3) Tornada Şekillendirme İçin Çamur Hazırlama: Hammaddelerin uygun oranlarda karıştırılması ve sulu olarak öğütülmesi ile elde edilen çini çamuru, fitler prestren geçirilerek susuzlandırılır. Sonuçta %20-30 nem içeriğine sahip olan çamur kekleri vakum prestren geçirilir ve çamurun içerisindeki hava alınır. Elde edilen sucuk şeklindeki çamur şekillendirmede kullanılır.

Çeşitli şekillendirme yöntemlerine göre üretilen çini çamurlarının kimyasal bileşimleri Tablo. 1, de verilmiştir.

Çini Çamurunun Kimyasal Bileşimi SiO₂ %65-80, Al₂O₃ %13-17, CaO %2,5-3,5, MgO 1,0-1,5, Na₂O %1,5-2,5, K₂O %0,5-1,0

Çamur hazırlama aşamasını şekillendirme işlemi takip eder. Şekillendirme yöntemleri aşağıdaki şekildedir.

- 1- Kuru Presleme: Çini karoların üretiminde kullanılır. %4-7 nem içeriğine sahip granül haldeki çini mase preslerde basılarak şekillendirilir.
- 2- Alçı Kalıba Döküm: Hazırlanan çini döküm çamuru alçı kalıplara dökülür ve et kalınlığı alana dek bekletilir. Fazla çamur geri boşaltılır. Alçı kalıba istenilen kalınlıkta sıvanmış durumdaki çini çamuru kurumaya bırakılır. Kurudukça alçı kalıptan ayrılan yarı mamul kalıplar açılarak çıkarılır.
- 3- Tomada Elle Şekillendirme: Sucuk halinde şekillendirilen çini çamuru ya alçı kalıpların kullanıldığı tornalarda kalıba sıvama tekniği ile ya da çarkçı tornalarında çini ustaları tarafından el ile şekillendirilir.

Çini çamurlarının şekillendirilmesinde şekillendirme ustasının el becerisi ürünün estetik görünümü, kalitesi, şekillendirme zayıflığının az olması açısından büyük önem taşır.

Şekillendirme sonrası çiniler kamara fırınlarda 1050 ile 1100 °C arasındaki sıcaklıklarda 12-20 saat süre ile pişirilirler. Bunun sonunda bisküvi adı verilen çini yarı mamul elde edilir. Bu aşamadan sonra çiniye adeta bir kıyafetin giydirildiği dekorlama işlemi başlar. Bu aşama emek yoğun bir aşamadır. Desen, çini motif bilgisi ve hâkimiyetine sahip usta ve eğitilmiş eller tarafından hazırlanır. Hazırlanan desenler desen kâğıdına çoğaltılır ve hatlar iğne ile sık aralıklarla delinir. Çini motifin delindiği desen kâğıdı uygulanacak bisküvi üzerine içinde kömür tozu bulunan torbacıklar vasıtasıyla geçirilir. Bisküvi üzerinde ana hatlar belirlenmiştir. Artık bu hatlara hareket ve ruh kazandırarak tahrir ve boya ustalarının elindedir. Öncelikle tüm konturlar fırça ile çizilir. Bu işlem tahrir işlemidir. Bundan soma tahrirlerin içi çiniye özgün canlı renkler ile boyanır.

Dekorlama için gerekli boyalar sır, bünye, çeşitli pigment ve renk veren oksitlerin uygun oranlarda karışımının bilyalı seramik değirmenlerinde öğütülmesi ile hazırlanır.

Dekorlama aşamasından soma çini, bu sefer sırlama konusunda el becerisine sahip ustaların eline gelir. Dekorlu çininin yüzeyi sır ile kaplanır, uygun sıcaklıkta sırlı pişirimleri ile yapılır ve çini mamul elde edilir. Tablo 2'de çini sırlarının kimyasal bileşimi verilmektedir.

Çini Sırlarının Kimyasal Bileşimi:

SiO₂ %30-35, Al₂O₃ %4,5-5,5, PbO %30-40, CaO %2,0-3,0, MgO %1,0-1,5,

Na₂O %1,5-2,0, B₂O₃ %8-13

Çini üretiminin her aşaması emek yoğun olarak gerçekleşmektedir. Her aşamada işin ehli olan çini üretim ve dekorlama ustalarına ihtiyaç vardır. Sonuçta çiniye son şeklini ateş verir. Sır pişirimi kamara fırınlarda 900 ile 1000 °C arasındaki sıcaklıklarda 8-12 saat süre ile gerçekleştirilir. Pişirme işlemi sonunda çini, beyaz bünyesi, kendine özgün motifleri, canlı renkleri, parlak ve şeffaf sırrı ile ortaya çıkar. Dekorlama işleminin sır altı olması zamanla dekorun ve boyaların solması veya bozulmasını önler ve çiniler aynı güzellikleriyle yüzyıllar boyu yaşarlar.

Ürünün Ayırt Edici Özellikleri:

Ata Sanatı çini yaklaşık 1000 yıl öncesi Uygurlardan günümüze uzanan zaman dilimini içerisine alır. Çini bütün tarihi belgelerde 'KAŞİ' olarak adlandırılmış ve ögle bilinmektedir. Yaklaşık 18.y.y. sonları ve 19. yy başlarından itibaren günümüze Çin'den gelen Çin işi anlamında ÇİNİ olarak literatürümüze geçmiştir.

Çini sanatının kullanım eşyası olarak bilinen; tabak, vazo, kâse vb. kısmına EV ANİ, duvara döşenen kısmına da KAŞİ denilmekte idi. Bütün Osmanlı arşivleri bunu doğrular.

Çini Anadolu'ya Selçuklularla gelmiştir. Anadolu'da yaptıkları birçok mimari eserde çiniyi görmek mümkündür. Bu eserler Konya, Sivas, Kayseri, Malatya ve Erzurum illerimizde daha ayakta varlıklarını sürdürmektedirler.

Bir mimari eserin yapımında taş, ahşap, atölyeleri yanında çini atölyesi de kurulur. O esere gereken çiniler yerinde üretilip binaya monte edilirdi. Dolayısıyla yerleşik bir merkez yoktu. Mimari yapılan çini ile bezeme geleneği Selçuklulardan Osmanlılara geçmiş gelişerek varlığını devam ettirmiştir.

Fatih Sultan Mehmet dönemi denebilir ki çinide ilk yerleşik dönemdir. Çünkü sarayda 'Ehli Hiref Örgütü' (Sanatçılardan oluşan örgüt) kurulmuştur. Birçok sanat ve zanaat dalında ustalar yetişmiştir.

Bunlardan biri çini mesleğini öğreten kaşıbaşı, deseni öğreten nakkaşbaşı ve diğer sanat erbapları idi. Fatih döneminde Kütahya önemli çini üretim merkezlerindendir.

Kütahya zaman, zaman saray siparişlerini karşılamış, diğer zamanlarda piyasaya dönük çalışmalarla birçok camii, kilise ve havraların çinileri Kütahya'da imal edilerek bu eserler süslenmiştir. Tarihi süreç içinde Kütahya kesintisiz olarak Çini üretim merkezi olmuş, ancak çini üretilen diğer yerlerde üretimler durmuş ve yok olmuştur. Zamanın idarecileri bu sanatı canlandırmak amacıyla girişimlerde bulunmuş olup bunlardan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa 18. yy da bu sanatı tekrar canlandırmak istemiş İstanbul Tekfur sarayında çini üretilmiş ise de kısa ömürlü olmuştur.

Sarayda üretilen bu çiniler bu gün Tekfur sarayı çinileri olarak bilinir. Burada Kütahya'lı ustaların çalıştığı söylenir. Bir diğer teşebbüs 2. Abdülhamit çiniye önem verir ve Yıldız Çini ve Porselen fabrikasını kurdurur. Yine ustaların büyük bölümü Kütahya'dan gider. Bir yerde Kütahya bu sanatı usta çırak ilişkisi içerisinde yürüten ve bu sanat için insan gücünün de yetiştirildiği yerdir. Hala da öyledir.

Çalışanı ve çalıştırana arasında Dünyada ilk Toplu İş Sözleşmesi Çini işkolunda Kütahya'da yapılmıştır. (13 Temmuz 1766)

Cumhuriyet döneminde gelindiğinde ülkemizde yalnız Kütahya'da çini üretilir. Hatta bu okulların ders kitaplarında 'Kütahya Çinileri ile ünlü bir ilimiz diye geçer.'

İkinci Dünya savaşında uzak doğunun savaşta olması nedeniyle o zaman ihtiyaç duyulan bir takım çini fincan ve tabakların Kütahya'da üretilip ihraç edildiği bilinir.

Milli Eğitim Bakanlığınca bu sanatın eğitim ve öğretimi Kütahya Fatih Lisesinde ilk defa eğitim ve öğretime alınmıştır. Sonra Milli Eğitim Bakanlığınca mesleki eğitim kapsamında ilk defa Kütahya Endüstri Meslek Lisesinde 1984 yılında eğitim ve öğretime başlamıştır. Bugün Kütahya'da D.P.Ü. , Endüstri Meslek Lisesi, Çıraklık Eğitim ve Halk Eğitimi Merkezlerinde çini sanatı eğitimi verilmektedir.

Kütahya halkından her ailenin çini ile ilgisi vardır ve önemli bir istihdam kaynağı olan çini Kütahya'da bir sektördür. Çamurunu, sırnı üreten atölyeler, formu hazırlayan atölyeler, dekor yapan atölyeleri fırın ve makinelerini üreten tesisleri ile varlığını başarı ile sürdürmektedir.

Üretilen ürünler her sahada kendini göstermektedir. Yaklaşık altı asırdır. Kütahya 'da varlığını sürdüren çini sanatı halen tüm ihtisamı ile devam etmektedir

Kütahya Çinisi Nedir: Kütahya'da altı asırdır varlığını sürdüren çini seramik litaratüründe 'AK ÇİNİ' olarak nitelendirilmektedir.

Özellikle alüminesi %17'yi aşmayan Kaolin, silis, kil, kalsiyum karışımı alt yapıyı oluşturur. Bu hammaddeler farklı reçetelerde hazırlanabilir. Üzerinde transparan camsı tabakayı oluşturan sır; Kuars soda karışımı kurşunlu veya borlu olabilir ve bu çerçevede farklı reçeteler yapılabilir.

Gene Kütahya çiniciliğinde üretimi yapılan ve 'Taş Çini' olarak adlandırılan bünyesinde %80 kuars kil ve sır karışımı farklı bünyede üretim yapılmaktadır.

Çini; sıratlı tekniğinde üretilir. Türlü metotlarla (Döküm, Pres, Plastik) şekillendirilen çamur kurutulduktan sonra yaklaşık 1.000 °C bisküvi pişimi yapılır.

Parşömen kâğıtlarına çizilip delinen desenler kömür tozu ile forma aktarılır. Samur fırça ile konturlanan desen oksit pigmentlerle boyanır ve üzerine sırlama yapıldıktan sonra yaklaşık 870-950 °C 2, sırlı pişim yapılır. Dolayısıyla desen ve renk camlaşan sır altlığında kendini gösterir.

Kütahya Çiniciliğinde Motif ve Desen: Motif ve desen, nota ve beste ilişkisi gibidir. Nasıl beste yapabilmek için nota gerekli ise; desen çizmek içinde motif gereklidir.

Bugün Kütahya çiniciliğinde kullanılan motifler anonimdir ve kültürümüzün bir parçasıdır. " Örneğin Lale, gül, karanfil, çiğdem, zambak, sümbül ve daha birçok motif desenin elemanlarını oluşturur.

Motif ve desen ilişkisini kısaca açıkladıktan sonra, Kütahya çiniciliğinde kullanılan üslup ve desenleri dört ana başlıkta toplayabiliriz.

- 1) Kütahya'da naif anlayışta üretilen ve sanatçı tarafından direk form üzerine aktarılan özellikle karanfil ve lale motiflerinin helezoni dallarla birbirine bağlanarak çizildiği başlangıç ve bitişi belli olmayan çok eksenli desenlerdir. Yalnız Kütahya çiniciliğinde görülür. Çinide kullanılan her renk kullanılabilir.
- 2) 16.Asır klasik çini desenleri bunlar kültürümüze mal olmuş oldukça geniş, anonim desenlerimizdir. Orjinallerini aratmayacak derecede başarı ile uygulayan atölye ve sanatçılarımız vardır.
- 3) Yeni Tasarımlar: Bu uygulama çini sanatımızın gelişmesi açısından önemlidir. Aynı şeylerin tekrarı yerine yeni besteler gibi yeni desenlerin klasik üslupta hazırlanmasıdır. Bu form ve düzen ilişkisi açısından da son derece önemlidir. Yeni formlara yeni desenler farklı desenler sanatımıza zenginlik katmaktadır.
- 4) Usta ve sanatçılarımızın kendilerine has geliştirdikleri üslup ve anlayışlar. Örneğin Sıtkı Usta'nın yorumlan, Alopaşalının turkuaz sırrı ön plana çıkararak geliştirdiği dekor ve form anlayışı Milenium olarak adlandırılan desenden önce rengi ön plana çıkaran renkçi anlayışlar ve Ebru sanatının Çiniye uygulanışı. Dolayısıyla bunların hepsi Kütahya çinisinin kimliğini oluşturur.

Ancak tarihi Kütahya Çiniciliği, geleneksel bir sanat dalı ve ata yadigârı meslek olarak günümüze kadar sayısız camii, türbe, saray, konak gibi tarihi binaları süslemiştir. Osmanlı Çini Sanatında (SIRALTI) tekniği ile ölümsüz eserler meydana gelmiştir. Türk-İslam düşüncesinin gözler ve gönüllerde yaşamasına, içinde yaşadığı toplumları birleştirerek inanç dolu gönüllerin sükûn içinde bütünleşmesine ve toplumları ayakta tutan en önemli değer yargılarından biri olduğunu herkese inandırmıştır. İşte Kütahya Çiniciliği bu özelliği ile sadece bir renk, bir çizgi ve bir motif sıralamasından çok, ölümsüzlüğü ile hem Kütahya içinde hem de Kütahya dışında sayısız mimari eserleri süslemiş ve günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Denetleme:

Coğrafi işaretin denetimi konu ile ilgili uzman kuruluşlarca yürütülecektir. Oluşturulan Denetim Komisyonunda;

- 1- Kütahya Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğünden bir temsilci,
- 2- Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinden bir temsilci,
- 3- Kütahya Belediye Başkanlığından bir temsilci,
- 4- Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasından bir temsilci,
- 5- Çiniciler Esnaf Odasından bir temsilci bulunacaktır.

Kontrol Kurulu il genelinde kurulu bulunan Çini üretim atölyelerinde Coğrafi işaretin kullanımı bakımından ayda bir,

Yine Kontrol Kurulu Türkiye genelinde Coğrafi işaretin taklit edilip edilmediğinin kontrolü amacı ile üç ayda bir denetim yapacaktır. Denetim sonuçlarında numune alımı gerçekleştirilirse bu numuneler Sanatsal yönden ilgili kuruluşlarca fiziksel ve kimyasal analizleri yönünden Dumlupınar Üniversitesi Seramik Mühendisliği bölümünün laboratuvarlarında analize tabi tutulacaktır.